

عنوان: نقش آموزه انتظار در رفع چالش های اجتماعی معاصر

استاد راهنما: سرکار خانم الهه عبدالعلی نژاد

اعضاء گروه: مریم روشن دل، فائزه لگزی نیا، فاطمه سارانی، مریم سالار نیا

حوزه علمیه حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها)

استان سیستان و بلوچستان

چکیده

پدیده مورد مطالعه در این نوشتار، انتظار می باشد؛ انتظار حالتی روحی و نفسانی است که موجب آمادگی برای آنچه انتظارش را می کشند می شود و ضد آن یأس و ناامیدی است. بین میزان انتظار و سطح آمادگی در عرصه فردی و اجتماعی، رابطه ای مستقیم وجود دارد؛ بدین معنا که هرچه انتظار شدیدتر باشد، آمادگی بیشتر خواهد بود. آموزه انتظار، نقش بسزایی در اصلاح ناهنجاری های اجتماعی و تحقق آمادگی اجتماعی دارد؛ چرا که اگر فرهنگ انتظاری به طور صحیح در جامعه، نهادینه شود و تأثیرات آن به جامعه منتقل گردد، جامعه منتظر، ساختار اجتماعی خود را متناسب با فرهنگ انتظار سامان می بخشد. آموزه انتظار، با در اختیار نهادن ابزارهای رسیدن به جامعه موعود، افراد جامعه را به سوی زمینه سازی در جهت استقرار حکومت جهانی موعود سوق می دهد؛ با توجه به کارکردارزنده آموزه انتظار، در بهبود شرایط اجتماعی، تحقیق حاضر با روش توصیفی- تحلیلی، اثرات اجتماعی انتظار در رفع تعدادی از چالش های اجتماعی معاصر را رصد نموده است. از جمله چالش های اجتماعی شناسایی شده در این نوشتار: اسراف، سستی و مسئولیت گریزی، انحطاط اخلاقی و فساد، گسست در روابط اجتماعی، اضطراب، نگرانی، یأس از آینده و ضعف باورهای دینی در بین افراد جامعه می باشد که بعد از تبیین موردی چالش ها، به نحوه ی تأثیر آموزه انتظار در رفع آن پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: آموزه انتظار، چالش های اجتماعی، معاصر، جامعه

مقدمه

از آن جاکه آموزه انتظار یکی از تعالیم اساسی و مهم در فرهنگ مهدویت است و انتظار ظهور حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، انتظار مصلح جهانی و تحقق همه خوبی ها و امنیت و صلح فراگیر به معنای واقعی آن است، این انتظار به همراه خود، شور و نشاط، شوق یاری و همراهی، تحرک و پویایی، ظلم ستیزی و حرکت به سوی کمال و سعادت انسانی و ایجاد امنیت فردی و اجتماعی را دارد؛ چرا که ابعاد مختلف انتظار آن حضرت، منتظران را در ابعاد متفاوت هدایت می کند و عاملی مهم و تأثیرگذار در همه ابعاد زندگی منتظران است که نتیجه آن آثار و برکات فراوان در زندگی و جامعه منتظران است.

انتظار در بُعد فکری و نظری که زیربنای اعمال و رفتار انسان است، باورهای اساسی حیات آدمی را در حصار خود حفظ می کند و باعث تقویت و استحکام بنیان های اعتقادی و فکری منتظران می شود. به طوری که دچار انحرافات فکری و یأس و ناامیدی نگردند.

انتظار در بُعد عملی نیز به اعمال و رفتار انسان جهت می دهد و باعث می شود که منتظران در عرصه فردی و اجتماعی تلاش کنند. از نظر فردی به حیات روحی و روانی و کسب فضائل اخلاقی و تقویت بنیه ی جسمی و روحی پردازند و به عبارت دیگر خودسازی را سرلوحه کار خود قرار دهند و از نظر اجتماعی، مراقب حال دیگران بوده، و علاوه بر اصلاح خود در اصلاح دیگران نیز کوشا باشند؛ چرا که آن نهضت جهانی و برنامه عظیم که همه برنامه های آن مانند امنیت، عدالت و ... در حد کمال است، یک برنامه فردی نیست بلکه جمعی و همگانی است. از این رو برای تحقق چنین انقلابی، اشخاصی بزرگ، مصمم، شکست ناپذیر و پاک و دارای بینش عمیق و گرایش های متعالی لازم است. بنابراین انتظار یک مصلح جهانی، به معنای آماده باش کامل فکری و اخلاقی، مادی و معنوی در تمام ابعاد آن برای گسترش عدل و امنیت و اصلاح همه جهان است. بدین جهت در روایات ما برای منتظران واقعی

اوصافی نظیر، یقین، ایمان، معرفت و شناخت، تقوا، خودسازی و دگرسازی و... گفته شده است. و منتظران را به سوی کسب آن صفات تشویق کرده اند.

هم چنین مواردی مانند: ورع، حسن خلق، امر به معروف و نهی از منکر، عمل به آداب و تعالیم دینی و... را به عنوان وظایف منتظران برشمرده و امر به عمل کردن به آنها نموده اند.

انسان هایی که حقیقتاً در انتظار دولت حق و ظهور حکومت عدل هستند، خود نیز باید نمونه ای از عدل و عدالت طلبی باشند و روابط میان خویش را سرشار از عدل و احسان کنند، فریضه امر به معروف و نهی از منکر را جانی تازه بخشند و سدّی محکم مقابل انحرافات فکری و اخلاقی ایجاد کنند، همچنین آموزه انتظار امید به آینده و مثبت اندیشی را به جامعه تزریق می کند، آنان که همواره مأیوس از آینده خود هستند، هیچ گامی در جهت بهبود جامعه و سعادت خویش بر نمی دارند اما یک انسان آرمان گرا در برابر حوادث و کج روی ها و فشار ها سر فرود نمی آورد و به اصلاح و بهسازی خویشتن و جامعه می پردازد و هرگونه سستی و بی میلی و ایستایی را در خود ریشه کن می کند. به هر جهت روشن و واضح است که اگر به درستی مفهوم انتظار درک شود و به آن عمل شود، آثار فراوانی از آن به دست می آید که قناعت، تعهد، روحیه فساد ستیزی، سازش با هم نوعان، خوش بینی و معنویت، تنها بخشی از برکات و ثمرات آن است.

در رابطه با مهدویت و آموزه انتظار، تحقیقات متعددی صورت گرفته، که در بین آنها تعدادی به کارکردهای اجتماعی انتظار پرداخته اند؛ از جمله مقاله ای با عنوان کارکرد آموزه انتظار در کنترل اجتماعی، نوشته محمد صادق ربانی، که صرفاً به کارکرد امر به معروف و نهی از منکر آموزه انتظار در عرصه اجتماع اشاره نموده است.

پایان نامه ای تحت عنوان نقش آموزه مهدویت در تحولات سیاسی، اجتماعی ایران معاصر، نوشته فاطمه امانی توانی، یافت شد که بر مبنای فکری شهید صدر، شهید مطهری و امام خمینی، نگارش شده و تفاوت ماهوی با تحقیق حاضر دارد. ولی بر اساس جستجوهای انجام شده، هیچ تحقیقی با عنوان و رویکرد مد نظر در این نوشتار یافت نشد.

تعریف لغوی انتظار

واژه انتظار و مشتقات آن در منابع لغوی، به معنای چشم دوختن، با تأمل نگاه کردن،^۱ نظاره گر بودن، توقع امری را داشتن و مراقب بودن^۲ آمده است. انتظار به معنای مترصد بودن وقوع یک امر و یا دست یابی به یک خواسته قلبی است.^۳

تعریف اصطلاحی انتظار

در کتاب مکیال المکارم، در تعریف انتظار، چنین آمده است:

انتظار حالتی است روحی و نفسانی که موجب آمادگی برای آنچه انتظارش را می کشند می شود و ضد آن یأس و ناامیدی است، پس هرچه انتظار شدیدتر باشد آمادگی نیز بیشتر خواهد بود.^۴

ضرورت انتظار

عقیده به ظهور مصلح و آمادگی برای یک انقلاب جهانی، آنقدر حیاتی و لازم بوده است که پیشوایان دینی، انتظار را استراتژی مهم این برهه ی تاریخی دانسته و حکم و دستور به آن در دوران غیبت داده اند.

«إن القائم منّا هو المهدی الذی یجب أن ینتظر فی غیبتة و یطاع فی ظهور»^۵

انتظار ظهور قیام کننده ای از اهل بیت حتی واجب معرفی شده، به طوری که با نداشتن این حالت، نقصانی در شخص پیدا می شود.

اهمیت و ضرورت انتظار را می توان از زوایای مختلف بررسی کرد:

^۱. «النظر الانتظار: تأمل الشيء بالعين». (جوهری، الصحاح، ج ۲، ص ۸۳۰)

^۲. «یقال: نظرته و انتظرته إذا ارتقبت حضوره». (زبیدی، تاج العروس، ج ۷، ص ۵۳۹)

^۳. دهخدا، لغت نامه، ذیل کلمه «انتظار»؛ معین، فرهنگ فارسی، «کلمه انتظار».

^۴. و هو کیفیة نفسانیة ینبعث منها التّهیؤء لما تنتظره و ضده الیأس فکلّما کان الانتظار اشدّ کان التّهیؤء آکد... (مکیال المکارم، ج ۲، ص ۱۵۲، باب ۸).

^۵. شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۳۷۷، باب ۳۶.

۱- انتظار، زمینه ساز ظهور

انتظار یک دوره ی آماده سازی و زمینه سازی است و هر انقلاب و حرکتی که این دوره را پشت سر نگذاشته

باشد ابتر و ناقص و بی ثمر خواهد بود.

این خاصیت انتظار است که تورا وادار می کند تا کمبودها را حدس بزنی و برای تأمینش بکوشی و این خاصیت انتظار است که تورا به آمادگی و حضوری می رساند که مانع ها را بشناسی و برای رفعشان برنامه بریزی.

۲- انتظار، مانع ناامیدی

پس از رحلت رسول اکرم (صلی اله علیه و اله) و شهادت امیرالمومنین علیه السلام و سیدالشهداء (علیه السلام) تا به امروز، ریشه تمام حرکت ها و نهضت های شیعی علیه باطل و استثمارگران، همین فلسفه ی اجتماعی انتظار و عقیده به ادامه ی مبارزه تا پیروزی حق بوده است. از مهمترین رازهای نهفته ی بقای تشیع همین روح انتظاری است که کالبد هرشیعه را آکنده ساخته و پیوسته او را به تلاش و کوشش و جنبش وادار می دارد و مانع از نومیدی و بیتابی و افسردگی و درماندگی او می گردد.

«جیمز دار مستتر»؛ شرق شناس معروف فرانسوی در این باره می گوید:

در حله که نزدیک بغداد است همه روزه پس از نماز عصر، صد نفر سوار با شمشیر برهنه می رفتند و از حاکم شهر، اسبی با زین و برگ می ستاندند و فریاد می زدند که تورا به خدای صاحب الزمان! تورا به خدا بیرون بیا. وی در جایی می گوید: قومی را که با چنین احساسات پرورش یافته است، می توان کشتار کرد، اما مطیع نمی توان ساخت.^۱

۳- انتظار مانع تسلط دشمنان

^۱. دارمستتر، مهدی از صدر اسلام تا قرن ۱۳ هجری، ترجمه محسن جهان سوز، صص ۳۸، ۳۹، ۷۹.

صالح در زندگی هستند، را وعده داده تا جانشین وی در زمین باشند.^۱ بر طبق روایات، این آیه بر ظهور امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) تطبیق داده شده است.^۲ یعنی منتظران و یاران حضرت سبک زندگی شان باید به گونه ای باشد که از حیث باور و بینش، در درجه بالایی از ایمان قرار داشته باشند و از جهت رفتار، انجام عمل صالح را مد نظرشان قرار دهند و به آن اقدام کنند و این دو در حقیقت بن مایه های اصلی رفتار منتظرانه را تشکیل می دهند. شاید حکمت آن به جهت نقشی که منتظران باید در فرآیند تحقق ظهور ایفا نمایند، باشد. زیرا تحقق حکومت جهانی، هرگز بدون ایمان مستحکم که هرگونه ضعف و زبونی و ناتوانی را دور بسازد و بدون اعمال صالحی که راه را برای اصلاح جهان بگشاید، امکان پذیر نخواهد بود؛ و آن ها که در انتظار چنین برنامه ای هستند هم باید سطح بینش، باور و ایمان خود را بالا ببرند و هم در رفتار فردی و اجتماعی به گونه ای باشند که برای انجام عمل صالح تلاش کنند و در اصلاح اعمال خویش بکوشند. تنها این چنین الگویی از رفتار منتظرانه است که می تواند در فرآیند ظهور نقش داشته باشد و نوید شرکت در حکومت جهانی امام را به فرد بدهد، نه آن ها که رفتارشان ظالمانه است و باایمان و عمل صالح بیگانه اند، و نه افراد ترسو و زبونی که بر اثر ضعف ایمان از همه چیز می ترسند، و نه افراد سست و بی حالی که دست روی دست گذارده و در برابر مفسد محیط و جامعه شان سکوت اختیار می کنند و کمترین تلاش و حرکتی به سمت فراهم آوردن زمینه های ظهور نمی کنند.

نتیجه گیری

از تحقیق حاضر نتایج زیر حاصل می شود:

۱. نور (۲۴)، آیه ۵۵.

۲. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۵۳۱.

آموزه انتظار نقش بسزایی در جهت دهی به زندگی افراد در عرصه اجتماعی ایفا می کند، انتظار مطلوب افراد را از غرب زدگی، خمودگی و سستی، مفسد اخلاقی و اجتماعی، اضطراب، ترس و نگرانی از آینده ای مبهم و همچنین از سبک زندگی ای که در آن عواطف انسانی کم فروغ شده و پایه های ایمان در آن سست و متزلزل شده است می رهند و به سمت قناعت، تعهد در برابر خانواده و اجتماع، اصلاح و زدودن چهره فساد از جامعه سوق می دهد؛ آموزه انتظار به افراد می آموزد که برای زمینه سازی ظهور منجی لازم است مدارا، سازش، حسن خلق و شکیبایی در زندگی را اصل قرار دهند؛ انتظار سازنده، اعتقاد مستحکم می طلبد، منتظر در دوران انتظار باید به تهذیب نفس و خودسازی پردازد و خود را برای انقلاب جهانی موعود و آرمان هایش از تمام جهات مهیا کند؛ انتظار صحیح افراد را به سمت پویایی، نشاط و رفتار مبتنی بر امید، فرا می خواند و آن ها را به آینده ای روشن و مملو از عدالت وعده می دهد.

فهرست منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

منابع فارسی

۱. آذربایجانی، مسعود، «آثار دین داری از دیدگاه ویلیام جیمز»، دو فصلنامه مطالعات

اسلام و روان شناسی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۶ هـ.ش، شماره ۱.

۲. باقی، عماد الدین، در شناخت حزب قاعدین زمان، قم، نشر دانش اسلامی، چاپ سوم،

۱۳۶۳ هـ.ش.

۳. حیدری نیک، مجید، «نگاهی دوباره به انتظار(۱)»، انتظار موعود، ۱۳۸۰هـ.ش، شماره ۱.
۴. دارمستتر، ژام، مهدی از صدر اسلام تا قرن ۱۳ هجری، ترجمه: محسن جهان سوز، ۱۳۷۷هـ.ش.
۵. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۷هـ.ش.
۶. دیماتئو، ام. رابین، روان شناسی سلامت، ترجمه سید مهدی موسوی اصل و دیگران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)، ۱۳۹۸هـ.ش.
۷. ربّانی، محمد صادق، «کارکرد آموزه انتظار در کنترل اجتماعی»، انتظار موعود، ۱۳۸۷هـ.ش، شماره ۲۵ و ۲۶.
۸. صمدی، قنبر علی، «آموزه انتظار در زمینه سازی ظهور»، مشرق موعود، ۱۳۸۸هـ.ش، شماره ۱۱.
۹. عبداللهی، محمد اسماعیل، سبک زندگی دینی؛ تحلیل عوامل اسراف، مبلغان، ۱۳۹۲هـ.ش، شماره ۱۷۲.
۱۰. عمیدی، ثامر هاشم، در انتظار ققنوس، ترجمه: مهدی علیزاده، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، چاپ هشتم، ۱۳۸۹هـ.ش.
۱۱. قربانی، زین العابدین، علل پیشرفت اسلام و انحطاط مسلمین، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۴.
۱۲. کرمی، فیروزه، «نقش انتظار و اندیشه مهدویت در اخلاق شهروندی»، مشرق موعود، ۱۳۹۸هـ.ش، شماره ۵۲.
۱۳. کریمی، محمود، «نقش انتظار در تحقق کنش های اجتماعی»، مطالعات مهدوی، ۱۳۹۸هـ.ش، شماره ۴۵.

۱۴. _____، «نقش انتظار در تحقق ارزش های امنیت اجتماعی»، مطالعات

مهدوی، ۱۳۹۸ هـ.ش، شماره ۴۴.

۱۵. مجتهدی سیستانی، مرتضی، انتظار، قم، نشر الماس، چاپ اول، ۱۳۸۶ هـ.ش.

۱۶. محمدی، مهدی و دیگران، «ادراک فساد و احساس عدالت اجتماعی»، مسائل

اجتماعی ایران، ۱۳۹۵ هـ.ش، شماره ۱.

۱۷. مطهری، مرتضی، قیام و انقلاب مهدی (ع)، تهران، انتشارات صدرا، چاپ پنجاه و دوم،

۱۳۹۵ هـ.ش.

۱۸. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران، انتشارات زرین، چاپ سوم، ۱۳۸۶ هـ.ش.

۱۹. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چاپ ششم، ۱۳۶۸ هـ.ش.

۲۰. میر تبار، محمد، آسیب شناسی جامعه منتظر، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی

موعود (عج)، چاپ اول ۱۳۹۰ هـ.ش.

۲۱. نظری شاری، عبدالله، «نقش انتظار در بهداشت روانی»، بلاغ، ۱۳۹۲ هـ.ش، شماره

۴۴ و ۴۵.

۲۲. هافمن، کارل و دیگران، روان شناسی عمومی، ترجمه: هادی بحیرایی و دیگران، تهران،

نشر ارسباران، چاپ اول، ۱۳۷۹ هـ.ش.ظ

منابع عربی

۲۳. ابن بابویه، محمد بن علی، متن و ترجمه کمال الدین و تمام النعمه جلد ۲، ترجمه:

منصور پهلوان، قم، مسجد مقدس جمکران، چاپ پنجم، ۱۳۸۶ هـ.ش.

۲۴. ابن شجرى، هبة الله بن علی، امالی جلد ۲، بیروت، عالم الکتب، ۴۷۹ هـ.ق.

۲۵. آصفی، محمد مهدی، الانتظار الموجه، قم، مجمع جهانی اهل بیت، ۱۳۸۵ هـ.ش.

۲۶. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربیة، تحقیق: احمد عبدالغفور

عطار، بیروت، دار العلم الملايين، چاپ چهارم، ۱۴۰۷هـ.ق.

۲۷. حرانی، حسن بن علی بن شعبه، تحف العقول، قم، دار الحديث، ۱۴۰۴هـ.ق.

۲۸. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل البيت علیه السلام، چاپ اول،

۱۴۰۹هـ.ق.

۲۹. حسینی زبیدی، محمد بن عبدالرزاق، تاج العروس من جواهر القاموس، تحقیق: علی

شیری، بیروت، دارالفکر للطباعة والنشر و التوزيع، ۱۴۱۴هـ.ق.

۳۰. کراجکی، محمد بن علی، نعمه، عبدالله، کنز الفوائد، قم، مجمع ذخائر اسلامی، چاپ اول،

۱۳۸۳هـ.ش.

۳۱. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول الکافی، بیروت، دار التعارف للمطبوعات، ۱۴۱۱هـ.ق.

۳۲. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۴۰۳هـ.ق.

۳۳. موسوی اصفهانی، محمد تقی، مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم، ترجمه: مهدی

حائری قزوینی، قم، مسجد مقدس جمکران، چاپ پنجم، ۱۳۸۵هـ.ش.

۳۴. نراقی، احمد، عوائد الایام من مهمات ادله الاحکام، تحقیق: مرکز گفتگوها و تحقیقات

اسلامی وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی، قم، چاپ اول، ۱۳۷۵هـ.ش.